

GEVANGEN

Ook dat was een vreeselijke zijde van den beestachtigen oorlog: gevangen zijn. In handen vallen van den vijand, heengevoerd worden naar Duitschland, het oord van zooveel ellende, dan achter prikkeldraad opgesloten zijn... en honger lijden.

Jansoone was met een patrouille over het kanaal geweest... De mannen vielen in hinderlaag, verdedigden zich nog, al stonden ze tegen een overmacht, maar moesten zich dan overgeven. 't was alles zoo snel gegaan... En plots begreep de verloofde van Nele, hoe hij eenklaps gescheiden was van Vrij-België, gescheiden van zijn makkers, zijn leger, gescheiden ook van zijn beminde...

't Was avond, toen het gebeurde, en de Duitschers voerden hun gevangenen door een modderige zone, over voetbrugjes, langs prikkeldraad, juist als ginder in de eigen stellingen... Jansoone en zijn lotgenooten moesten den nacht doorbrengen in de kamer van een doorschoten huis, waar de wacht lag.

— Ja, België wil nu eens oorlog voeren tegen ons, hoorde een feldwebel. En wat heeft het gekregen? Ellende... en veel dooden en gewonden, veel kaput, en zijn onafhankelijkheid kwijt.

— Dat moet ge nog afwachten, zei Jansoone. De oorlog is bijlange nog niet uit.

— Wij moeten winnen... Rusland verslagen, dan is het de beurt der Entente.

Och, wat baatte het hier te gaan debatteeren? Overtuigen kon men dien

Pruis niet... en hij babbelde zijn overste maar na... en straks werd hij misschien nog kwaad en kon hij hun harder behandelen. Met zijn kletspraak te weerleggen, hielp men België geen voet vooruit.

De feldwebel moest even weg. Een jong soldaat gaf de gevangenen een sigaret, een ander een stuk brood.

— Ge zijt gelukkig, dat ge er af zijt, meende er een. Was ik ook maar zeker mijn leven te behouden.

Jansoone sliep spoedig in. Hij was zeer vermoeid en zijn lichaam eischte zijn rechten. 's Morgens moesten de Belgen verder, eerst een heel eind te voet. Ze trokken door een hoek van 't Hout-hulsterwoud, dat in de zon lag te gloeien met zijn herfstgoud. Maar het scheen vol geheimzinnigheid. Treintjes voerden er allerlei materiaal heen. Jansoone zag reusachtige zagerijen, in volle werking, elders lagen hooge stapels grint of geveldde boomen in lange rijen... Versplinterde stammen, diepe trechters, omwoelden grond en andere sporen getuigden, dat de geallieerden hier soms bommen kwamen werpen, maar dan schuilden de Duitschers in kloeke betonnen onderstanden.

Eindelijk zagen de gevangenen een tram; daar moesten ze in, en zoo reden ze naar Roeselare.

Deze stad was nog bewoond en meewarig keken de burgers naar hun landgenooten. Gaarne zouden ze hun voedsel of versnaperingen toegestoken hebben, maar dat werd streng gestraft. In April

11. toen een burger Franschen toejuichte, was hij daarvoor naar Duitschland gestuurd en had de stad een zware boete gekregen.

Te Roeselare moesten Jansoone en zijn makkers op den trein, na lang in het station gewacht te hebben.

In het donker reden ze heen. Ze lagen in een beestenwagen op stroo, samen met verdachte burgers, dompelaars voor allerlei overtredingen aangehouden en verbannen. De trein reed den gamschen nacht. Den volgenden morgen was men in Duitschland. En dan weer wachten in allerlei stations, aangegaapt als wilde dieren, soms uitgescholden, dan weer eens medelijdend bezien... Eindelijk bereikten de dompelaars een kamp... Nu moesten ze geschoren worden. Geen vernederingen werden hier den mensch gespaard.

Victor Delille schreef hierover:

Dat scheren van kop tot teen van de gevangenen is opgekomen in den zomer van 1915.

Eerst was het maar ontsmetting van de kleederen alleen en dat was ook reeds al schandelijk genoeg.

Op 't onverwachts wordt een lijst afgelezen van een dertig namen die 's anderen daags moeten naar de baden gaan, zonder nog van ontsmetting te spreken. Maar iedereen had den stoomketel zien aankomen en plaats nemen vóór het badhuis. Die stoom ging in een ijzeren koffer zoo groot als een foorewagen en daarin werden de kleederen geworpen met elks naam erop.

Het spreekt van zelf dat elkeen er zijn geldbeugel uithaalde, want het leder was voorgoed kapot, dat heb ik ondervonden met eens mijn bretelles eraan te laten.

Maar gij zult vragen: waar zat elk als dan, die van zijn kleederen beroofd was?

Ja, die zaten gedurende twee, drie uren in hun geboortekleed, met hun dertig bij elkaar, zoo juist als varkens, gereed om geslacht te worden.

Wie eraan gedacht had een paar kloffen mee te dragen, kon tenminste toch zijn voeten bergen en wie een handdoek had zien te verduiken, kon hem om de lenden doen, maar gebruikte hem liefst ting, zich nog niet meer te besmetten door ting, zich nog niet meer te besmetten door te moeten zitten op een plaats waar zoo-

even een mensch met puisten over heel het lijf gezeten had.

Want nergens heb ik de menschen ellende zoo naakt gezien, en vooral door hun eigen schuld in den tijd der weelde, en 'k herinnerde mij de woorden van den bestierder van het krankzinnigenhuis te Gent: de helft dezer ongelukkigen zijn de slachtoffers hunner ontucht.

Maar er waren ook eerzame menschen bij.

En 'k zal nooit dien zeventigjarigen Franschman vergeten, met een built van achter en van voren.

Hij was nu al zoo oud geworden en misschien was het de eerste maal van zijn leven, dat hij zijn bespottelijkheid, die slechts zijn moeder gezien had, aan anderen moest vertoonen, en hij weende nu gelijk een kind, misschien ook voor de eerste maal van sedert hij uit zijn moeder's handen ontglipt was...

Na twee, drie uren kwam een uur, die soms tot ook twee uren gerekt werd, dat ze in een ruimere plaats gedreven werden, om hun kleederen terug te ontvangen.

Dewijl het een ruimere zaal was, was zij ook veel kouder, en om zich te verwarmen sprongen zij boven malkanders rug, of dansten een polka, zoo wild-beestelijk dat de negers het niet konden beter doen.

Een Gentenaar kunstenaar van stiel was daar goed in zijn water. Nooit had hij op de markt zoo gansch vrij zijn perelaars kunnen maken, en hij slingerde zijn beenen in de lucht en kletste met zijn voeten dan, zoo luid als de omstanders met hun handen.

Wel spijtig voor hem dat hij om geen centen kon gaan, dewijl niemand een ondervest aan had.

De uitdeeling van de kleederen bracht eindelijk het beestenspel op zijn hoogste.

Er waren geen touwen of linten of naamkaarten meer aan: hemden en lijfrokken, broeks en vesten, kousen en stansen werden door twintig handen te gelijk vast genomen en aan twintig en meer lijven gebrokkelen, eer zij hun echten eigenaar vonden en velen, die met een goede broek waren aangekomen, trokken met een versletene en gelapte nu af, om den strijd ervoor in de barak uit te vechten.

En de geldwaarden, uurwerken en juweelen, ja die waren bij den een of an-

deren vriend in veiligheid gebracht.

En wat dan, wanneer plots ook die barak opgeroepen werd, en alles wat in de barak was in den ketel moest!

Dat eerste tijdvak van de ontsmetting was nog niets bij hetgene een maand later begon: de schering!

Het begon natuurlijk ook met het afleveren van de kleederen, en men wist het op geen volten dag zeker wanneer het gebeuren zou. Want velen hadden reeds een kameraad uitgekocht voor een mark of twee om in hun plaats te gaan.

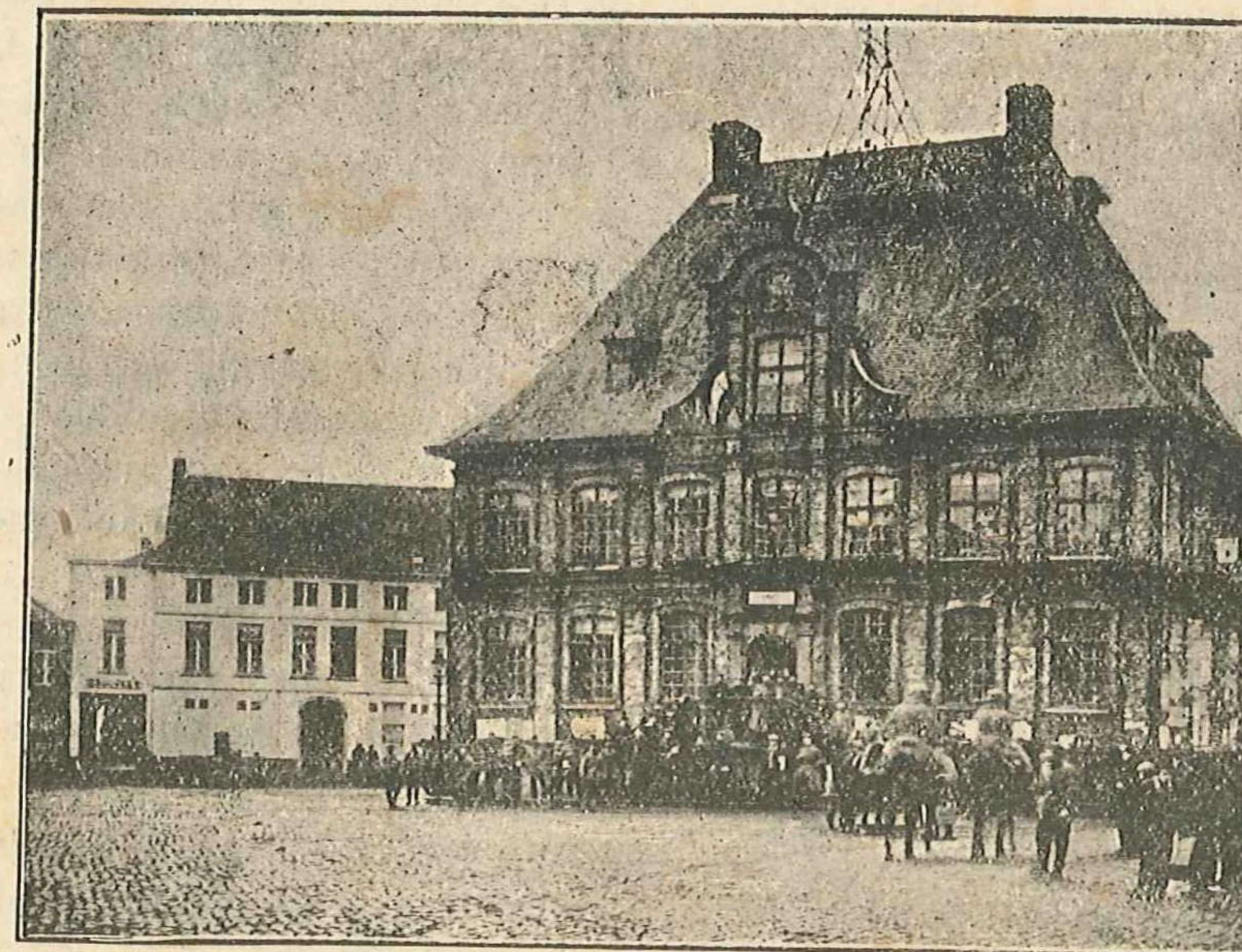
Eerst wanneer 's morgens twee Duitschers met de bajonet vóór de deur stonden, was het zeker dat men naar den ketel moest.

Het begon ook met de ontkleeding en

Maar het afstootelijkste heb ik gezien van een rijken heer uit Brugge, een man van in de zestig en terwijl hij op de tafel lag, moest zijn zoon van zestien jaar erop staan kijken, en na den vader werd er de zoon opgelegd.

Hij had mij juist den dag te voren gezegd dat het bijzonder pijnlijk moest zijn al achter geschoren te worden, dat hij alzo nog iemand geweten had, die, na een operatie en vooral wanneer het haar weerom zijn stoppel begon te krijgen, niet meer gaan kon.

En zeggen dat de beulen die deze bewerking deden, ook Belgen waren, en er een zeker genoeg in hadden de foltering zoolang en zoo verfijnd mogelijk te maken.

Duitschers vóór het Stadhuis te Torhout

het afleveren van de kleederen! wie heel zuiver was kon het ontspringen maar al de anderen moesten op de tafel.

Ik was een der weinigen die op de tafel niet gelegen hebben, maar ik heb 't gezien door het venster, welk venster nadien ook met planken toegenageld werd.

'k Had het eerst hooren vertellen van M. Van Callberghe, den hoedenfabrikant van Oudenaarde, die de eerste maal bijna vrijwillig zich had laten scheren om het te kunnen beschrijven; de tweede maal betaalde hij ook een plaatsvervanger; er waren er alzo die geld verdienen met zich herhaaldelijk te laten scheren en schrepen dat ze zoo glad waren als een paling.

Eerst was de kop geschoren, zoo kort dat het zoovele kletsekoppen geleken, en wat zeer te verwonderen was de baard niet.

Maar geen pijltje bleef anders over van heel het lijf, tot de teenen toe, zoo juist zeg ik als de speenvarkens die naar Engeland gestuurd werden.

De barbier veeg zijn scheers af op den bil van het slachtoffer...

En als de bovenkant klaar was, werd het lichaam door een paar beulsknechten op zij gedraaid en zoo kwam eindelijk ook het achterste boven en de beenen werden opengerekt.

Dat dit alles altijd niet met de handigheid van een bekwaam heelmeester gebeurde kunt ge wel begrijpen.

En eens heb ik een patiënt, die waarschijnlijk in zijn teederste deelen gekwetst was, hooren huilen tot in mijne barak waar ik voor het venster zat, vijftig meters eraf.

Die ontsmetting werd allereerst toegepast op de nieuw aangekomenen. 't Moest alles rein in Holzminden zijn, daar waar niets rein was.

Zoo mocht men zeker zijn als er een nieuweling aankwam, dat hij gesoepeld was als een gebraden kieken.

En 't was eindelijk op het laatste ook soepelen geworden in plaats van scheren.

De Duitsch had geen zeep meer en daarom werd eene schetkundige stof gebruikt, die het haar bijna oogenblikkelijk afbrandde, maar niet zonder pijn.

Velen uit zijne compagnie liepen dagen lang al scherreebenen alsof ze het speen hadden.

Dat is al een blik op de ellende waaraan men 't menschedom overleverde.

***

Jansoone had door alle lichamelijke vermoënen en 't zielelijden, zich er weinig rekenschap van gegeven, waarheen men hem voerde. Hij vernam dat hij te Soltau was en honderd kilometer ver in Duitschland...

Hij ontmoette er een kennis, Emael Wouters uit Westende. Deze vertelde dat hij in Augustus 1914 al gevangen genomen was bij Namen.

— Meer dan een jaar zit ik hier, vertelde hij. 't Schijnt me een menschenleven en hoe lange gaat 't nog duren... Wij hebben afgezien, jongen... Nu zijn ze hier aan ons al wat gewoon... maar eerst werden we door de Duitschers als een soort van wilde beesten bekeken. Toen ze ons naar hier brachten bleef de trein aan veel statie's lang staan en de menschen verdrongen zich om ons te zien... Ze verweeten ons voor alles wat leelijk was, staken de vuisten op... Ja, 'k zag een moeder met haar kindje op den arm, alzoo een meiske lijk een van de mijne. Och Heere... de moeder deed het een neus zetten naar ons, en 'k peinsde: Arme sloere, ge zult later wel andere gedachten hebben. Er waren soldaten die naar ons spogen... Nu, ik heb er ook tegengekomen, die medelijden hadden. Maar er waren zusters van 't Roode Kruis, ware rossen... Ze gaven brood en

koffie aan onze bewakers en scholden ons uit. Enfin, wat hebben ze aan dat volk ook wijs gemaakt, dat de Belgen hun soldaten vermoordden, dat vrouwen ten onzent hun gekwetsten den hals afsneden, de oogen uitstaken, dat ze het water vergiftigden... Als we hier toekwamen was er nog geen kamp... We moesten het maken.

— En waar logeerdet ge dan? vroeg vroeg Jansoone.

— Waar? Onder den blooten hemel... op den grond, in de mooze, of in een hol, dat we groeven, of achter een hoop stenen, een stapel planken. We hadden wat stroo, maar 't geleek al gauw een mesthoop. Och, ja, we nestelden daar zoo dicht tegen elkaar lijk ware varkens, en de boeren in 't Veurne-Ambacht zorgen voor hun zwijns beter, dan de Duitschers het voor ons deden. Och, jongen, 't menschedom is verbeest! 'k Heb hier gezien, dat gevangenen een wagen moesten voorttrekken en ze konden hem niet weg krijgen. Een soldaten sloegen er op, juist lijk een scholie van een karton (1) het soms op zijn beesten deed. M'n ziele, 'k lieg niet... En die mannen kromden zich en stuikten en trokken, vielen op de knieën, kropen weer recht... Alloh, nu van alles afgezien, maar is 't geen schandde voor God en de menschen lijk de menschen elkaar behandelen? Wat moet er van de wereld worden?

We vergingen van de luizen... en die zijn er nog... we hadden eerst geen water, om ons te wasschen... en als ik mijn hemde wilde ververschen, moest ik het uittrekken, in koud water spoelen, zonder zeep en in den wind drogen... We hebben nu ons kamp... Ik zit maar met 't gedacht van weer te vluchten.

— Het ge het al eens geprobeerd?

— Ja... maar 't is me slecht bekomen. 't Was dezen zomer... Ik werd naar een boer gestuurd om te werken...

Op veel boerderijen zijn de bazen vriendschappelijk. Och, ze hebben hun geestdrift voor den Krieg verloren. De rouw is ook zoo groot. Zoo ben ik in Altenheerse geweest, kreis Wartburg. 't Is een dorpje van 62 huizen en 't had toen 50 soldaten geleverd. Op een bord achter in de kerk worden de namen der gesneuvelden geschreven. « Starben den Helden tot fürs

(1) Paardenknecht op de hoeven van Veurne-Ambacht.

Vaterland». Van de 50 namen der soldaten, stonden er bij de gesneuvelden al 13, dus 26 %. Twee waren vermist. In 't naburige Willbadessen waren er 33 % van de vertrokkenen gesneuveld en te Neunenerz 30 %. Dat zijn voorbeelden van den rouw. En dan de verminkten en 't vooruitzicht van 't nieuw offensief. Ja, dat heeft de stemming veranderd, maar nog niet bij de groote boeren, de landeigenaars. Die zijn voor den Krieg en beschouwden ons als slaven. Zoo was 't ook met herrn Schoonhaes, heerenboer te Altenheerse, Amtmann van Dringenberg. Die beschuldigde de gevangenen Pieter Jacobs uit Antwerpen en den Franschman Maurice Pichon van sabotage. Ze hadden bij 't aarappelplanten de gaten toegeworpen zonder er plantgoed in te stoppen, aldus beweerde Schoonhaes, lid van den Pruisischen Landdag. Sabotage... dan wordt de Duitscher geel van woede en de beide mannen werden in de cel gestopt. Een onderzoek volgde, maar och 't was maar voor gevangenen en 't duurde lang. Eindelijk was 't geëindigd en die gevangenen werden vrijgesproken. Maar ze hadden 92 dagen celstraf beet!

Nu, ik was bij een boer, die niet slecht was... Maar zijn dochter was een zotte klodde van een deerne, en... lach niet... ze wilde met mij verkeerren. Ze viel me lastig... 'k snauwde ze af en ik zei, dat ik getrouwd was. « Ik ook... en wat geeft dat? » vroeg ze... En waarlijk, ik hoorde, dat heur man aan 't front stond. Nu, verwonder u daar niet over. Jansoone, er gebeuren hier schandalen, dat 't erg is.

Vroeger verweeten ze ons voor schweinhunden, maar nu zwerven de meiden en vrouwen rond de kampen, en er zijn gevangenen, die uit mogen gaan en die wijven met een stuk chocolade of wat ander eten meelokken. 'k Heb zelfs negers' geweten, want zwarten zijn er hier ook, die een Duitsch lief hadden! En dan om getd... Enfin, er gebeurt wat... Maar ik verweet die slunze van boer Klaus voor alles wat leelijk was. En wat deed de hellevraag? Ja, als liefde in haat verandert... ge weet het... die lutte ging aan haar vader zeggen, dat ik mij slecht gedroeg tegenover haar. Ja, maar Klaus was om wat te krijgen... 'k Moest weg, hij kloeg me aan. Ze zouden mij komen halen,

doch in den nacht speelde ik schampavie, en 'k besloot dan naar België te trekken en te trachten vrouw en kinderen te halen en met hen naar Holland te trekken. Ik marcheerde twee dagen, maar ik kon toch niet blijven leven van rapen uit het veld. Op een avond schoorde ik op een kleine hofstee een stuk brood. Een vuile sloere van een wijf keek achterdochtig, maar ze gaf me toch een korsste... Ik trok voort al knabbelend, doch 'k was nog geen tien minuten verre of al de boeren van 't ronde zaten achter me met hooivorken en tweelooopen. Ja, wat kon ik anders doen dan me overgeven! Ze staken me in 't kot en 's anderdaags snakten twee gendarmen me mee. Ik moest terug naar Soltau, werd onderhoord en kreeg veertien dagen celstraf.

Ge moet weten wat celstraf is. Dat is twee dagen in 't donker, een dag licht, twee dagen in 't donker, een dag licht enz. Bij die twee dagen « donker » nemen ze uw stroozak weg en slaapt ge op een plank. Dan is uw voedsel zeshonderd gram brood met water voor een heelen dag. Bij « licht » krijgt ge uw stroozak en warm eten. En hoeveel onschuldigen krijgen die celstraf! Ik peins aan zooveel gevangenen die niet willen of kunnen werken. De cel is een hokje, waar ik in de breedte mijn beide armen uitstrekken kon, als ik mijn vuisten balde en in die lengte met mijn handen open. 't Is een mensch in een kooi.

Voor elke poging tot ontvluchting krijgt ge eerst 10 dagen celstraf en dan werk in een strafkommando. Ik moest dan in de moerassen werken, een soort van een vaart graven, maar ik kon er toch weer afgeraken door een goeden feldweibel, die het wilde gelooven, toen ik mij ziek gebaarde. En ja, gezond ben ik niet.

Ja, vluchten, is lastig. 't Is hier haast een oproer geweest bij zoo'n gelegenheid. Dezen zomer vluchtten er drie onder-officieren. Na drie dagen brachten ze hen terug. De wachtmeester De Grève, van de bereden artillerie, was er bij en kreeg zooveel schoppen en slagen met geweerkolven, dat hij op den grond rolde.

De drie mannen werden dan aan den paal gebonden. Ze wilden dan De Grève fotografeeren; hij wrong zich om het te beletten en twee feldweibels begonnen

dan op hem te slaan. Wij konden het niet aanzien en riepen en tierden en dreigden onzen maast te helpen. De onder-luitenant Van Roy kalmeerde ons, want ja, ze zouden de mitrailleurs op ons gezet hebben, en hij liep naar de kommandantur om te protestteeren. De kommandant liet ons uiteenjagen en de feldwebels moesten met hun revolver tusschen ons gaan, maar de drie dompelaars werden toch van den paal bevrijd.

Ja, vluchten is goed, als 't gelukt. En toch zit ik er over te dubben.

— Waar zijn uw vrouw en kinderen?

— Te Oostende... Als ik weg loop zal ik nooit meer van hen hooren, zoolang de oorlog duurt, maar moet dat hier nog lang duren, dan word ik ziek en ga ik er aan! De miserie van het kamp! 't Is een hel, jongen. Er zijn er velen aan 't werk, maar dat is dikwijls erger dan vroeger de galeien moesten zijn. In de mijnen, in de munitiefabrieken, in de moerassen, tot over de knieën in het water, en dan altijd met dat hongerig gevoel, nooit een plaats om goed te slapen, en eeuwig die slavendrijvers achter u. Gelukkig krijg ik nu en dan een pakje.

Wouters vertelde, dat er vereenigingen waren die pakjes met levensmiddelen zonden. 't Waren die liefdeswerken voor krijgsgevangenen, die zooveel steun kregen van landgenooten en neutralen. 1)

(1) In Nederland had men aldus bloemendagen, verlotingen, bonkoekjes, bazaars, too-

neevoorstellingen enz., ten bate van dit werk. Als herinnering deelen wij hier het gedicht mee van Johan De Maeght, dat op de programma's prijkte bij de opvoering van het tooneelstuk «De Stem van 't Hart» in den schouwburg te Middelburg ten voordeele der krijgsgevangenen.

Vaders, als uw zonnig huisje
Straalt van joel en kinderpret,
Denkt aan 't kamp der krijgsgevangenen:
Zendt den jongens een pakket.

Moeders, als ge uw lieve kleinen
Dekt in 't warme, blanke bed,
Denkt aan 't stroo der krijgsgevangenen:
Zendt den jongens een pakket.

Als de winter langs de wegen
Zich al brommend nederzet,
Denkt aan 't lot der krijgsgevangenen:
Zendt den jongens een pakket.

Ga, mijn paksken, naar de doolaards
In 't vijandelijke Oost.
Breng hun steun in al hun derven,
In hun droefheid breng hun troost

Zeg dat wij ze niet vergeten,
Dat wij, van uit Nederland,
Aan de stille ellendedragers
Reiken onze vriendenhand.

'k Wou U graag veel dikker zenden,
Maar gestreng meet U de wet,
Ga zoo, met mijn groet en liefde,
Naar mijn broeder, klein pakket.

Hebt dank, die 't Werk uw penning gunt,
Al zijn de tijden zwaar en hard!
Die helpt zoolang gij helpen kunt,
En luistert naar «de Stem van 't Hart!»
Voor U is goedzijn meer dan klank:
Gij die gekomen zijt, hebt dank!

Zoo was Jansoone nu ook een gevangene te Soltau. Hij gevoelde zich verlaten. Zijn gedachten waren te Coxyde bij Nele en hij had heimwee naar het duinenland. Kunnen vluchten! Maar hoe? Hij was hier nog een vreemdeling, zonder eenig denkbeeld van het land en zijn afstanden, zonder steun of hulp...

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR
A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE SAKEN TE NIEUWPOORT

MET DOORSNIFFEN VAN FRIGATELOOZIG IN HET «NEMANDELAND»

Uitgever J. HOSTE, 36, St-Pieterstraat, Brussel